

BORTOM SYSTEM SKIFTET MOT EN NY GEMENSKAP

Niklas Altermark & Magnus Dahlstedt (red.)

STUDIEHANDLEDNING

av Mats Wingborg

Detta bör du diskutera!

Välfärdens organisering har genomgått en stor förändring under de senaste årtiondena. Andelen av den offentliga ekonomin som går till gemensam välfärd har minskat. Offentlig verksamhet som tidigare var skyddad har öppnats för konkurrens. Inom flera områden har de privata aktörerna ökat i snabb takt. Denna förskjutning av välfärdens organisering har fått konsekvenser för välfärdens innehåll och fördelning.

Samtidigt sker en fortsatt förändring av välfärden. Vad som sker i nästa steg avgörs av omfattningen av offentlig finansiering och regelverken för hur pengar till välfärden ska fördelas.

Välfärdens utformning har en avgörande betydelse för människors vardag, men också för hela samhällets utformning. Välfärdens organisering kan både skapa individuell trygghet och främja jämlikhet – eller öppna för håll av armod och bidra till att samhället rivs isär.

Hur välfärden utformas avgörs till stor del genom politiska beslut. Att sätta sig in i välfärdens organisering är därför avgörande för att kunna ta ställning i politiska frågor. Detta handlar emellertid inte bara om partipolitik, även utanför partierna förs en livlig debatt om välfärden.

Denna studiecirkel

Den här studiehandledningen är kopplad till antologin *Bortom systemskiftet* (Verbal förlag, 2022).

Cirkeln vänder sig till dig med intresse för välfärdens utformning och i synnerhet till dig som känner oro för marknadsiering, privatisering och avreglering av offentligt finansierad välfärd.

Antologin som cirkeln bygger på är uppdelad på sex olika teman. Därutöver finns förord, inledning och en avslutande reflexion. Dessa kan förstås också diskuteras även om det inte finns diskussionsfrågor kopplade till dessa texter.

Under varje tema finns flera olika texter. Flest texter finns under temat "Urholkningen". Texterna är också av olika karaktär, men det är ofta en blandning av redovisning av fakta, analys och förslag till politiska idéer eller reformer.

Antologin är också omfattande, nästan på 600 sidor. En möjlighet är att alla ni som deltar i cirkeln inte alla texter, men att alla åtminstone ska läsa några texter från varje tema.

Det är cirkelmaterialet innehåller underlag för sju träffar. I detta fall är utgångspunkten antologins olika teman, men där teman "Urholkningen" utgör grund för två träffar.

Ett förslag är att ni som deltar tillsammans bestämmer vilka texter i varje tema som ska läsas inför träffarna. I den här studieplanen finns utöver diskussionsfrågor korta introduktioner både till varje tema och till varje text. Dessa korta introduktioner kan användas som grund för urvalet av vilka texter som ska läsas gemensamt. En annan möjlighet är förstås att deltagarna läser alla texter under varje tema. Till varje text finns också studiefrågor. Men det ställer större krav på deltagarna. Ytterligare en möjlighet är att alla läser

en gemensam text under varje tema och att övriga texter delas upp mellan deltagarna.

Men dessa förslag är enbart en rekommendation. Det går att utforma en studiecirkel kring boken på många sätt. Det är lämpligt att ni som deltar tar ställning till hur den ska utformas och hur många gånger som ni vill ses.

Tillsammans i cirkeln bestämmer ni också vilka frågor som ni vill diskutera. Men använd gärna den här handledningen som stöd. Antingen följer ni den i sin helhet eller plockar ut avsnitt som ni tycker är särskilt angelägna.

I denna studiehandledning finns ingen presentation av de olika författarna, den finns i boken på sidorna 565–569. Totalt medverkar 32 författare i boken.

För att studiecirkeln ska räknas i formell mening (det vill säga kunna rapporteras till ABF och beviljas statsbidrag) måste ni ses minst tre gånger, men det finns inget som hindrar er att träffas fler gånger.

Cirkeln kan antingen vara fysisk då deltagarna möts eller digital. Det är också möjligt att blanda fysiska och digitala träffar. För mer stöd kring digitala studiecirkelar rekommenderas ABFs guide Den digitala studiecirkeln, som kan laddas ner från ABF:s webbutik (<https://webbutik.abf.se>).

Checklista för studiecirkeln

- Cirkeln ska bestå av minst nio studietimmar (en studietimme = 45 min) uppdelat på minst tre träffar.
- Vi rekommenderar att ni är mellan sex och tolv personer. Tre deltagare inklusive ledaren är minimum. Max är 20 personer.
- En av er ska ha rollen som cirkelledare.
- Deltagarna ska vara 13 år eller äldre.
- Åtminstone tre av cirkeldeltagarna ska vara närvarande varje gång.
- Studiecirkeln ska vara tydligt skild från andra typer av föreningsverksamhet, som till exempel styrelsemöten.
- Verksamheten får inte ha ett kommersiellt syfte.

Utförligare information till ansvarig cirkelledare finns bifogat i slutet av detta dokument. Kontakta ditt närmaste ABF-kontor för start av cirkel. De kan även ge dig information om hur du kan genomföra studiecirkeln digitalt.

MÖTE 1

LÄS FRÅN BÖRJAN AV BOKEN TILL SIDAN 25 TILL 119. DE AKTUELLA TEXTERNA ÄR MED ANDRA ORD "SOCIALDEMOKRATISK NEDSKÄRNINGSPOLITIK", "DEN FARLIGA FINANSPOLITIKEN", "EFFEKTIVISERINGSKRAVENS POLITIK" OCH "EFTER NEW PUBLIC MANAGEMENT". NI KAN OCKSÅ VÄLJA ATT LÄSA VISSA AV DESSA TEXTER.

Tema: Åtstramningen

Temat handlar om vilka politiska beslut som gjort det möjligt att förändra den svenska välfärdsstaten. De borgerliga partierna har varit ledande i omvandlingen, men en tes i texterna är att även socialdemokratin har ett ansvar.

FRÅGOR ATT DISKUTERA:

- 1.** I kapitlet "Socialdemokratisk nedskärningspolitik" ger Niklas Altermark argument för att socialdemokratin har ett ansvar för nedskärningarna. Vilka är hans konkreta argument? Hur skulle du beskriva det politiska ansvaret för nedskärningar av regleringar? Jämför olika politiska partiers ställningstaganden!
- 2.** I kapitlet "Den farliga finanspolitiken" ger Elisabeth Lindberg en bakgrund till de regler som omgärdar finanspolitiken i Sverige. Hon menar också att finanspolitiken har en "trång ram". Vad menar hon med det? I stället förordar hon en "aktiv finanspolitik". Vad innebär det? Hur värderar du hennes argument?
- 3.** I kapitlet "Effektiviseringskravens politik" beskriver Åsa Plesner hur kommunala budgetar kommer till och hur nedskärningar kan gå till och motiveras. Ett annat tema är effekterna av återkommande krav på "effektivisering". Har du själv erfarenhet av kommunal politik? Stämmer din bild med den som författaren ger? Författaren har också förslag både om vad som borde ske på riksnivå (indexreglering av statsbidragen m.m.) och vad gräsrotter kan göra. Vad tycker du om hennes förslag?

- 4.** I kapitlet "Efter New Public Management" granskar Linda Alamaa styrmetoden NPM, däribland finner hon starka influenser från nyliberala idéer (för en översikt av dessa se sid 101) och från det hon kallar "manageralism" (se sid 103–106). Avslutningsvis förordar hon demokratiska styrmetoder istället för NPM (sid 113–117). Vilka argument har hon? Analysera och värdera argumenten!

MÖTE 2

LÄS FRÅN SIDAN 121 TILL SIDAN 185. DE AKTUELLA TEXTERNA ÄR "SJUKFÖRSÄKRINGSUTOPIER", "ÅTSTRAMNINGAR INOM LSS-LAGSTIFTNINGEN" SAMT "EN SJUKVÅRDSMODELLS UPPGÅNG OCH FALL". NI KAN OCKSÅ VÄLJA ATT LÄSA VISSA AV DESSA TEXTER.

Tema: Urholkningen, del 1

Temat handlar om hur den offentligt finansierade välfärden urholkats. Konkreta exempel handlar om sjukförsäkringar, vården och stödet till funktionshindrade.

FRÅGOR ATT DISKUTERA:

1. I kapitlet "Sjukförsäkringsutopier" undersöker Christian Ståhl olika grundvalar för välfärden i allmänhet och för sjukförsäkringen i synnerhet. Han argumenterar för att försvagningarna av sjukförsäkringen kommer i strid med tidigare rådande grundvalar (se bland annat sidorna 130–131). I ett avslutande avsnitt uppmanar författaren läsaren att "höja blicken" (sid 137–139). Det handlar bland annat om att ifrågasätta idéerna bakom den rådande arbetsförmågebedömningen. Diskutera författarens hållning! Håller du med?

2. I kapitlet "Åtstramningar inom LSS-lagstiftningen" diskuterar och analyserar Christine Bylund LSS-lagstiftningen, det vill säga Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387). En central tes är att stödet har urholkats (se bland annat avsnitten "En bur av praxis" och "Erkännandet och vardagen", sid 151–155). I ett avslutande avsnitt diskuterar han rätten till stöd och serviceinsatser som en "självklar del av ett solidariskt samhälle" (sid 159–160). Utveckla tankarna om vad ett sådant förhållningssätt borde innebära!

3. I kapitel "En sjukvårdsmodellens uppgång och fall" granskar John Lapidus hur den svenska sjukvårdsmodellen revs ner (se särskilt sid 172–177). I de tre avslutande avsnitten (sid 177–184) diskuterar författaren hur sjukvården skulle kunna byggas upp igen. Han pekar både på hinder och möjligheter. Diskutera Lapidus reformförslag! Är de realistiska? Är de önskvärda?

MÖTE 3

LÄS FRÅN SIDAN 187 TILL SIDAN 277. DE AKTUELLA TEXTERNA ÄR "OMSORG FÖR MARKNADEN – VALFRIHETSSYSTEM I ÄLDREOMSORGEN", BETYGSFETISCHERING OCH ALIENATION I MARKNADSSKOLAN", "(O)FRIHETEN OCH DEN FLEXIBLA KAPITALISMEN" SAMT "SYSTEMSKIFTET OCH KAMPEN OM TIDEN. NI KAN OCKSÅ VÄLJA ATT LÄSA VISSA AV DESSA TEXTER.

Tema: Urholkningen, del 2

Temat om hur den offentligt finansierade välfärden urholkats fortsätter. Konkreta exempel handlar om äldreomsorg, skolan, anställningstryggheten och möjligheten att kontrollera den egna tiden.

FRÅGOR ATT DISKUTERA:

1. I kapitlet "Omsorg för marknaden – valfrihetssystem i äldreomsorgen" undersöker Mirjam Katzin utvecklingen inom äldreomsorgen. En central tes är att äldreomsorgen förvandlats från att vara nästan enbart offentligt producerad (fram till slutet av 1980-talet) till att idag innehålla stora privata inslag. I avsnittet "Hur gick privatiseringarna av äldreomsorgen till?" (sid 190–195) diskuteras i detalj vilka överväganden och politiska krafter som drev på förändringen. Diskutera vad som skedde! Var motiven för privatiseringarna välgrundade? Och har de förverkligats? (Läs och resten av kapitlet för att få fler argument.) I ett slutavsnitt "Vilken väg vill vi gå?". En slutsats är att det existerar en spänning "inom det offentligas uppdrag och logik" (sid 207). Vad menar författaren? Håller du med?

2. I kapitlet "Betygsfetisivering och alienation i marknadsskolan" undersöker Majsa Allelin den tilltagande marknadiseringen av skolan. Särskilt undersöker författaren betygs funktion i den alltmer marknadsstyrda skolan. Hon menar bland annat att eleverna ofta intagit ett "instrumentellt förhållningssätt" (sid 230). Vad menar hon med det? Och varför tycker hon att det är ett problem? Jämför gärna med dina egna erfarenheter av skolan?

3. I kapitlet "(O)friheten och den flexibla kapitalismen" ställer Johan Alfonsson frågor om arbetslivets utformning och människans självbestämmande. Han delar upp arbetets påverkan på våra möjligheter att styra livet i fyra delar (se sid 237–238). Hur stämmer dessa fyra punkter med dina egna erfarenheter (från ditt eget eller andras jobb). Författaren menar att det skett en successiv förskjutning av maktbalansen i arbetslivet (sid 242–245) och att arbetet bidragit till en "kolonisering" av våra liv (sid 245–250). Diskutera hans beskrivning! Håller du med? I ett avslutande avsnitt "Vägen mot ökat självbestämmande" (sid 250–253) formulerar han politiska mål som binds samman i en strategi. Diskutera hans förslag! Vad har de för styrkor? Finns svagheter? Tror du att förslagen är möjliga att förverkliga?

4. I kapitel "Systemskiftet och kampen om tiden" skildrar Paula Mulinari och Vanna Nordling effekterna av det systemskifte som pågått inom välfärdsstaten. En av deras slutsatser är att "många av de logiker som styr marknaden [...] idag också styr den offentliga sektorn" (sid 257). De argumenterar också för att välfärdsstatens beskurna form innebär ett "fråntagande och kontrollerande av människors tid" (sid 258). Resonemanget leder fram till ett slutsatsen att det behövs en mer jämlik och rättvis fördelning av tiden (sid 267–275). På vilket sätt menar författaren att välfärdens organisation innebär att människors tid fråntas och kontrolleras? Vad är möjligt att göra åt problemet?

MÖTE 4

LÄS FRÅN SIDAN 279 TILL SIDAN 342. DE AKTUELLA TEXTERNA ÄR "DEN SVENSKA RÄTTS(O)SÄKERHETEN", "KRIMINALPOLITIK SOM FRIGÖRELSE" SAMT "OM VÅLDSPOLITIK OCH BEHOVET AV ETT FEMINISTISKT SYSTEMSKIFTE". NI KAN OCKSÅ VÄLJA ATT LÄSA VISSA AV DESSA TEXTER.

Tema: Repressionen

Temat handlar om juridik, slaget om hur begrepp som otrygghet ska tolkas om sexuellt våld och sexualbrott. En återkommande fråga är hur lagar och tolkning av lagar kan användas i repressivt syfte och för att förstärka en rådande maktordning.

FRÅGOR ATT DISKUTERA:

1. I kapitlet "Den svenska rätts(o)säkerheten" tar Andreas Pettersson engagerade barnavårdsutredare som inte tilläts arbeta med barn till utsatta EU-medborgare som utgångspunkt. För utredarna var detta ett tecken på att det uppfattades som hotfullt att kräva fulla rättigheter för barn som det var accepterat att vissa barn "ska särbehandlas" (sid 281). Författaren för resonemanget vidare och pekar på hur juridiken förskjutits i synen på välfärd. Enligt författaren uppfattas "rättssäkerhet i asylprocesser, sjukförsäkringsmål och ärenden om personlig assistans" alltmer som "strävanden att mota bort de som uppfattas som främmande och tärande" (sid 296). Vilka belägg har författaren för denna förskjutning? Vad får den för konsekvenser?

2. I kapitlet "Kriminalpolitik som frigörelse" beskriver Magnus Hörnqvist den politiska dragkampen om hur "otrygghet" ska tolkas där det i konservativa kretsar har varit viktigt att koppla samman otrygghet med "brott" och inte med företeelser som "osäkra anställningar" eller "ökade ekonomiska klyftor" (sid 301). Han menar också att kriminalpolitiken förvandlats till en arena för att "artikulera ras, klass och kön" på ett sätt som snarast "befäster "strukturella maktordningar". I ett avslutande avsnitt diskuterar

författaren en "frigörande kriminalpolitik" (sid 312–318). Vad menar han med en sådan politik? Hur skiljer den sig från en reaktionär kriminalpolitik?

3. I kapitlet "Om våldspolitik och behovet av ett feministiskt systemskifte" analyserar och diskuterar Linnéa Bruno sexuellt våld och sexualbrott. Författaren menar att effekterna av nyliberalismen påverkat även detta område. Däribland pekar hon på konkurrensutsättningen och undanträngningen av kvinnojourernas skyddade boenden (sid 331). En annan av hennes teser är att produktionen överordnas reproduktionen (sid 335). Samtidigt argumenterar hon för att en kärna i den feministiska systemkritiken är att nuvarande ordning måste brytas och att reproduktionen måste sättas främst (sid 338). Vad innebär ett sådant synsätt i praktiken? Är det något som du tycker är önskvärt?

MÖTE 5

LÄS FRÅN SIDAN 345 TILL SIDAN 404. DE AKTUELLA TEXTERNA ÄR MÅNGKULTURALISMENS PARADOXER I BACKSPEGELN", "EN AVHUMANISERANDE DEPORTATIONSREGIM" OCH "BORTOM DEN NYA NATIONALISMEN". NI KAN OCKSÅ VÄLJA ATT LÄSA VISSA AV DESSA TEXTER.

Tema: Nationalismen

Temat handlar om nationalistiska och höger-radikala rörelser, politiska ideal om integration och mångkulturalism och om hur dessa fenomen har påverkats de nyliberala idéernas genomslag.

FRÅGOR ATT DISKUTERA:

1. I kapitlet "Mångkulturalismens paradoxer i backspegeln" skildrar Aleksandra Åslund, Carl-Ulrik Schierup och Magnus Dahlstedt skildrar hur synen på integration och invandring har förskjutits och förvandlats, ett uttryckt för detta om omladdningen av begreppet "mångkulturalism". De två författarna konstaterar pekar också på kombinationen av etniska låglöneghetton, en rättsosäker praxis kring arbetskraftsinvandringen en åtstramning av asylprocedurerna (se första styckena sid 355). Sammantaget, menar de, har detta skapat en "solidaritetskris" som "underblåsts av en marknadsliberal politik" (sid 356). Författarna ser samtidigt positiva tecken på folkligt motstånd och mobilisering (avsnittet "Periferins röster för oss framåt", sid 359–361). Diskutera den utveckling som författarna beskriver? Och hur bedömer du möjligheterna för det motstånd underifrån som författarna hoppas på?

2. I kapitlet "En avhumaniserande deportationsregim" berättar Torun Elsrud om hur han både som god man och som forskare följt skyddsökande människor genom deras asylprocess. Många av dessa har tvingats att lämna Sverige, varav en del så småningom beviljats asyl i andra länder i Europa. Under en lång tid i Sverige har dessa personer levt sina liv som "deporterbara" (sid 369). Flera hålls inlåsta fast de inte är misstänkta för några brott. Författaren kallar

detta för en "avhumanisering" (för en mer utförlig beskrivning, se sid 378). Till sist blir författarens budskap att det behövs en "utmaning" riktat mot den rådande deportationsregim (sid 380). Vilken är din bild av behandlingen av asylsökande? Överensstämmer den med författarens? Vad skulle en strategi som utmanar det rådande systemet kunna innebära?

3. I kapitlet "Bortom den nya nationalismen" skriver Sven-Eric Liedman om hur den svenska självbilden har förändrats sedan millennieskiftet. Han analyserar framväxten av det tidigare partiet Ny Demokrati och av Sverigedemokraterna, men sätter också in analysen i ett större sammanhang med exempel på högerradikala partiers framväxt i bland annat Frankrike och Danmark. En slutsats är att utvecklingen åtminstone till en del utgör en del av ett "mönster" som kan skönjas i flera länder (sid 396). När Liedman analyserar förklaringar till utvecklingen ser han ett samband mellan "nyliberalismens likgiltighet för allt som inte gäller ekonomi" (sid 397) och framväxten av högerradikalism och nationalistiska rörelser (se fler argument för tesen i början av sidan 398). Författaren avslutar med att peka på vägar framåt (sid 403). Det handlar bland annat om att bygga en ny gemenskap och sätta jämlikheten i fokus. Diskutera den förskjutning som författaren beskriver! Och vad anser du om hans motstrategi? Kan den preciseras!

MÖTE 6

LÄS FRÅN SIDAN 407 TILL SIDAN 404. DE AKTUELLA TEXTERNA ÄR "FOLKRÖRELSE – MARKNADSÅKTÖRER ELLER MOTKRAFT?", "STATEN, CIVILSAMHÄLLET OCH TILLFÄLLIGHETERNAS TYRANNI" OCH "PARALLELLSAMHÄLLET S MÖJLIGHETER". NI KAN OCKSÅ VÄLJA ATT LÄSA VISSA AV DESSA TEXTER.

Tema: Bortom staten

Temat handlar om folkrörelser, sociala rörelser och det civila samhället (uttryck som ofta används som synonymer) under en period där alltmer av välfärden har marknadsiserats och privatiserats. En central fråga är hur dessa rörelser påverkats av förskjutningarna i samhället. En annan central fråga är vad som krävs för att dessa rörelser ska kunna bjuda politiskt och socialt motstånd.

FRÅGOR ATT DISKUTERA:

1. I kapitlet "Folkrörelser – marknadsaktörer eller motkraft?" inleder Samuel Edquist med att uppmana läsaren att ta ordet "folkrörelser" i sin mun. Han beskriver därefter folkrörelsernas förändring och utveckling i Sverige, bland annat genom att sätta fokus på de tre begreppen "folkrörelser", "sociala rörelser" och det "civila samhället". I avsnittet "Folkrörelserna i nyliberalismens tid" (sid 411–415) är fokus hur folkrörelserna påverkats och förändrats under en period när de nyliberala inslagen i politiken blivit starkare. En slutsats är att folklig mobilisering numera sker i mycket "lösligare" (sid 416) former. Till sist diskuterar författaren den samhälls- omdande folkrörelsernas framtid. Han pekar bland annat på behovet av att bevaka folkrörelserna juridiska rättigheter (sid 425). Diskutera författarens beskrivning av folkrörelsernas utveckling? Vad anser du om hans tankar om vad som behövs för att stärka folkrörelserna? Kan dessa idéer utvecklas?

2. I kapitlet "Staten, civilsamhället och tillfälligheternas tyranni" ger Marcus Herz och Philip Lalander en bred beskrivning av konsekvenserna av konkurrensutsättning och privatisering

av alltmer välfärd. En tes är att försvagningen av de sociala skyddssystemen även förändrar organiseringen av det sociala arbetet (se avsnittet "En dramatisk omorganisering", sid 432–434). En iakttagelse är att det sociala arbetet blir "allt mer ömtåligt och tillfälligt då det till stora delar bedrivs av civilsamhället" (sid 434). I avsnittet "Vägar till social rättvisa" (sid 440–444) pekar författarna på alternativ. Det kräver, enligt författarna, nya visioner som riktas om, "bort från nyliberala idéer" (sid 444). Diskutera författarnas beskrivning av hur nyliberal politik påverkar det sociala arbetet? Hur tycker du att författarnas motstrategi kan preciseras?

1. I kapitlet "Parallellsamhällets möjligheter" utgår Mikael Mery Karlsson och Hanna Bäckström Olofsson för de projekt för social rättvisa som bedrivs av föreningen Helamalmö (se de inledande sidorna av texten). Ett centralt resonemang är också de senaste decenniernas nyliberala politik har påverkat det civila samhället (se särskilt avsnittet "Det nyliberala systemskiftet i civilsamhället", sid 452–454). Som författarna visar har denna förskjutning också påverkat föreningen Helamalmö, samtidigt som föreningen utvecklat strategier för att bli motståndskraftig. Ett centralt uttryck för författarna är "prefigurativ politik", det vill säga att förebåda det samhälle som organisationen förebådar (sid 458). Utveckla vad författarna menar med det idealet! På vilket sätt menar de att föreningen Helamalmö står för en prefigurativ politik? Vad tror du att det finns för möjligheter till politisk framgång med den strategin?

MÖTE 7

LÄS FRÅN SIDAN 471 TILL SIDAN 555. DE AKTUELLA TEXTERNA ÄR "DEN TUDELADE VÄLFÄRDEN", "RÄTTEN TILL BOSTAD ELLER KRIS I BOSTADSFRÅGAN", "SYSTEMSKIFTE FÖR VEM: LANDSBYGDEN OCH DEN STORA GALENSKAPEN" OCH "FRÅN KLIMATSVEK TILL KLIMATKRAFT". NI KAN OCKSÅ VÄLJA ATT LÄSA VISSA AV DESSA TEXTER.

Tema: Hemmet

Temat handlar om hemmet, bostadspolitik, eftersatta bostadsområden, hemlösa, landsbygden och hur allt detta påverkar klimat och miljö. Ett av flera teman är hur boende, välfärd och miljöpolitik ska kunna bidra till sammanhållning, integration och jämlikhet.

FRÅGOR ATT DISKUTERA:

1. I kapitlet "Den tudelade välfärden" skriver Hans Swärd om vad som krävs för att ett samhälle ska klara integration och motverka social utestängning (se bland annat inledningen, sid 471). Samtidigt beskriver författaren Sveriges tudelade välfärdssystem, men både generella och selektiva rättigheter (sid 473). Han påkar också på att dessa två sidor av välfärden har olika historia (se avsnittet "Utvecklingen av det tudelade välfärdsystemet", sid 474–478). En konsekvens av förändringar av välfärden, menar författaren, är att vissa bostadsområden har börjat att definieras som "särskilt utsatta" (sid 479). Därtill finns grupper av hemlösa. Författarens program blir till sist en kraftsamling för att komma tillrätta med hemlösa grupper och eftersatta bostadsområden (se särskilt punkterna på sid 487). Diskutera effekterna av hemlöshet och eftersatta bostadsområden! Vad tycker du om författarens politiska program? Finns fler förslag att tillföra?

2. I kapitlet "Rätten till bostad eller kris i bostadsfrågan" tar Carina Listerborn och Irene Molina upp frågan om rätten till en bostad. Det beskriver hur bostadspolitiken sett ut tidigare och hur systemskiftet inom bostadspolitiken tagit fart (för det senare, se avsnittet "Systemskiftet börjar", sid 498–500). Tre centrala begrepp

i författarnas fortsatta analys av bostadspolitiken är segregation, social polarisering och rasifiering (sid 500–501). Resultatet har blivit en alltmer splittrad bostadsmarknad (sid 501–502). En särskilt viktig faktor som drivit på förändringen har varit utförsäljningen av hyresrätter (sid 505–506). Avslutningsvis pekar författarna på vägar framåt (sid 511–513). Däribland förespråkar författarna nya sociala allianser för att mobilisera i bostadsfrågan. Diskutera författarnas analys av förändringarna av bostadsmarknaden? Hur överensstämmer deras bild med dina personliga erfarenheter? Och pekar författarna på rätt strategier för att reformera bostadsmarknaden? Vilka av deras förslag tycker du är viktigast?

3. I kapitlet "Systemskifte för vem: Landsbygden och den stora galenskapen" påminner Seema Arora-Jonsson om 1900-talets framtidsvisioner om stora städer och rymdstationer, men konstaterar att de byggde på en "ständigt ökande exploateringen av naturen". Senare har 2000-talets verklighet, med skogsbränder och pandemin visat på de tidigare drömmarnas baksida (se inledningen, sid 517). Författaren konstaterar vidare att "landsbygden och dess resurser utgjorde den tysta infrastrukturen för Sveriges välfärdsstat" (sid 519). Samtidigt har landsbygden under senare år blivit en central plats för hållbarhet, det är på landsbygden som "klimatprogram testas" (sid 520). Samtidigt uppmanar författaren oss att "tänka nytt" så att inte gamla problem återskapas (sid 520). Ett mål är att bryta polariseringen mellan stad och land (sid 529–534). För författaren handlar det bland annat om att erkänna naturens och lands-

bygdens roll i bygget av nationen och välfärden (sid 533) och att inse att "landsbygden är en beteckning på många olika platser" (sid 534). Vad är din erfarenhet av klyftan mellan stad och landsbygd? Delar du författarens analys? Vilka effekter skulle författarens ansatser till en ny syn på landsbygden få?

4. I kapitlet "Från klimatsvek till klimatkraft" startar Martin Hultman med att påminna om frågorna kring mänsklighetens framtid (sid 539). Därefter följer en genomgång av framväxten av den svenska miljö- och klimatpolitiken. Samtidigt pekar författaren på flera lager av politiska motsättningar, bland annat hur företrädare för både industrin och den politiska högern avfärdar småskaliga lösningar för att skydda miljön (sid 545). Avslutningsvis pekar författaren på behovet av ett stort systemskifte för att klara vår planets överlevnad. Författaren menar att "det som tidigare ansetts möjligt men som idag anses omöjligt, tjäna som inspiration" (sid 554). Tror du att vi är redo för det systemskifte som författaren önskar? Ge argument! Författaren anser att vi bör inspireras av det som tidigare ansågs möjligt men som idag anses omöjligt. Vad tror du författaren tänker på för idéer och förslag?

Till dig som är cirkelledare

Den här delen är ett stöd för dig som cirkelledare och kursledare. Den innehåller praktiska tips när det gäller hur man leder en cirkel och förslag på upplägg av den. Välkommen som cirkelledare i ABF.

ETT GEMENSAMT LÄRANDE

Kanske har du varit cirkelledare tidigare eller själv gått en studiecirkel så att du känner till grundtanken. Om inte så är det viktigt att du får en känsla för hur man arbetar i en studiecirkel. Grundtanken är att alla i cirkeln delar med sig av sina kunskaper och att man lär sig tillsammans. Demokrati och delaktighet är två viktiga hörnstenar i en studiecirkel. Alla ska kunna påverka och känna sig delaktiga i arbetet. Det är det arbetsätt som gör att många upplever en studiecirkel som ett socialt givande, roligt och kreativt sätt att lära sig tillsammans.

FÖRBEREDELSE

Tillsammans med din kontakt på ABF går du igenom upplägget av studiecirkeln. Stäm av studie-material, lokal och om det finns kunskap om deltagarna som är bra att ha med sig för dig som ledare. Kanske finns det sådant som kan vara värdefullt att veta om dina deltagare i förväg, exempelvis om de kommer från en och samma förening eller om de har anmält sig via ABFs kursprogram som är riktat mot allmänheten.

DELAKTIGHET OCH HÖGT I TAK

För dig som ledare gäller det att skapa ett generöst klimat där alla känner sig delaktiga. Eftersom studiecirkeln bland annat kännetecknas av tid för reflektion och frågor så är det viktigt att du som ledare ger plats och tid för det. I början av varje träff bör du öppna för frågor från föregående träff och berätta om dagens arbete. I slutet av träffen är det också viktigt att du lämnar tid för reflektion och frågor.

I grupper brukar det oftast finnas några som har lättare än andra att uttrycka sig och ta plats. Som ledare är det din uppgift att se till att så många som möjligt deltar i samtalen. Frågor som "Är det här något du känner igen?" eller "Nu vill jag höra hur du tänker" kan bjuda in fler till samtal och diskussion. En grupp utvecklas hela tiden och för en del tar det några gånger innan gruppen känns så trygg att de vill delta i samtalen.

Försök att uppmärksamma alla i gruppen. Det är ett bra sätt att få deltagarna att känna sig sedda och som en viktig del av gruppen. Oftast är deltagarna nöjda, men det händer att någon ibland är missnöjd med ett gemensamt beslut. Det bästa du kan göra som ledare i det läget är att fråga varför personen inte är nöjd och sen lyssna. Går saken inte att lösa kan det ändå skapa ett lugn i gruppen genom att du lyssnat på deltagaren som känt sig missnöjd. Deltagaren har blivit sedd.

Ett samtalsklimat med högt i tak främjar förutsättningar för lärande. Att våga vara nyfiken, våga säga lite fel ibland och våga kasta sig in i diskussioner är utvecklande för hela gruppen. Då du jobbar med en studiecirkel är det viktigt att tänka på att din roll som cirkelledare handlar om att öppna upp för ett gott klimat, skapa en god stämning i gruppen, lika väl som att vara kunnig i ämnet som cirkeln behandlar. Du behöver inte kunna allt som ledare. Att själv visa att du behöver ta reda på saker och lära dig mer innebär att du skapar ett klimat i gruppen som säger att det okej att inte veta allt.

PRAKTISKA SAKER ATT TÄNKA PÅ

Det finns en del praktiska saker att tänka på som cirkelledare. Du ska fylla i närvarolistan digitalt. Se till att den tekniska utrustning som krävs för studiecirkeln finns tillgänglig och fungerar. Den första

gången är det extra viktigt att vara ute i god tid, så deltagarna känner sig välkomna. Ställ i ordning i lokalen. Försök sitta så att alla ser varandra. När ni lämnar lokalen ska den vara iordningsställd. Kom också ihåg att tala om för deltagarna att det är ABF som arrangerar studiecirkeln. Om det är genom en organisation – exempelvis en fackklubb, PRO eller funktionshinderorganisation – som cirkeln genomförs så talar du om att det är den organisationen i samarbete med ABF.

VAD ÄR EN ARBETSPLAN?

När man planerar hur man ska lägga upp en studiecirkel gör man en arbetsplan. Det är ett arbetsdokument som lägger en bra grund för att man ska nå målet med cirkeln. Vare sig du gör arbetsplanen själv eller använder den som finns i det här häftet så är det viktigt att du stämmer av med deltagarna. Finns det alternativa upplägg? Andra önskemål? När gruppen har enats om arbetsplanen och eventuella ändringar gjorts så lämnar du en kopia till ABF.

VAD ÄR SPECIFIKT ATT TÄNKA PÅ MED JUST DEN HÄR STUDIECIRKELN

Antologin *Bortom systemskiftet* innehåller både mycket empiriska fakta och teoretiska resonemang. Som cirkelledare är det viktigt att skapa en atmosfär och diskussion som bjuder in alla deltagare i samtalet. Exakt hur det ska ske beror till stor del på gruppens utformning och deltagarnas tidigare erfarenhet. En väg för att öppna diskussionen och göra teoretiska resonemang tillgängliga är att försöka få deltagarna att jämföra med och referera till personliga erfarenheter av välfärd. Några av diskussionsfrågorna handlar också om detta. Det är också viktigt att cirkeln har högt i tak. De som bidragit till texterna i antologin är namnkunniga experter

och författare, men det ska självklart vara tillåtet att ifrågasätta deras resonemang och slutsatser.

MÖJLIGHET ATT GÅ CIRKELLEDARUTBILDNING

Alla cirkelledare inom ABF har möjlighet att gå en cirkelledarutbildning. Det första steget är ett introduktionssamtal. Det andra är grundutbildning GRUND, som omfattar nio timmar. Efter det finns fördjupningskurser om lärande, gruppdynamik, att vara cirkelledare, med mera. Tala med ditt lokala ABF-kontor om du är intresserad av att gå en cirkelledarutbildning.

ABF:S VERKSAMHETSFORMER

ABF har tre verksamhetsformer: studiecirkel, annan folkbildningsverksamhet och kulturprogram. I studiecirkeln deltar minst tre och högst tjugo deltagare, inklusive cirkelledaren. Cirkeln är på minst tre träffar med sammanlagt minst nio studietimmar (en studietimme = 45 minuter). I annan folkbildningsverksamhet är formerna friare och flexibla, här finns pröva-på-verksamhet, workshops, temakvällar, endags- och helgkurser. Kulturprogram framförs inför eller tillsammans med minst fem deltagare utöver studieförbundets ledare. Det kan vara föreläsningar, teaterföreställningar, konserter, debatter med mera. Ett kulturprogram ska pågå i minst 30 minuter och vara utformat så att det bidrar till att skapa delaktighet, upplevelse och eftertanke.

Läs mer om ABF och ABFs verksamhetsformer i foldern "Med i ABF": www.abf.se/medlemsorganisation/

ABF är Sveriges ledande studieförbund. Vi bedriver verksamhet i landets samtliga kommuner. Hos ABF samlas människor i studiecirkel för att lära, diskutera och skapa tillsammans. Vår grundsyn är alla människors lika och unika värde.

Den här studiehandledningen har tagits fram av Katalys i samarbete med ABF, och innehåller ett upplägg för studiecirkelar i boken *Bortom systemskiftet – Mot en ny gemenskap*. I handledningen finns förslag på hur cirkeln kan arbeta metodmässigt. Det finns också förslag på diskussionsfrågor.

**Gå en cirkel hos ABF
och lär dig tillsammans med andra!**